

Betænkning

over

En ANTIQUE,

som til Videnskabernes Selskab er vorden indsendt;

forfattet og sammesteds oplæst

af

Klevenfeldt.

Det er en vakker Materie, som Profess. Thomas Broderus Bircherod havde paataget sig at afhandle de deperditis Septentrionalium Antiquitatibus; men bemeldte hans Skrift var nær selv bleven inter deperdita; thi paa et par skrevne Exemplarer nær, som paa eet og andet Sted laae i Dvale, var det for Resten lidet bekiendt, førend den lærde Hr. Cansler von Westphal, saavel som Forfatterne af det Dänische Bibliothèque igiennem offentlig Tryk have gjort baade Forfatteren og Skriftet Kere.

Westphal.
Monument.
Tom. 3. pag.
685. Dänische
Biblioth.
Tom. 4. p.
369.

Årsagen hvorfore saa vel et Slags, som et andet, er geraadet til Grunde, har salig Bircherod med god Grund anført: Hand savner fornemmelig Diplomata, Bøger, Mynster og Monumenter; Men at endog flere Ting ere gangen den samme Ven, det kand bevises af den Antique, som til dette Selskab er indsendt: Denne er vel nu omsider kommen for Lyset; men hvor meget mere af samme Slags er der ikke bleven tabt og reent borte?

Bed Reformattons Begyndelsen gif det, som det i store Forandringer gierne pleyer at gaae, at man falder fra eet Extremo til et andet. Paa de første Synodis, saavel til Kiøbenhavn,

B

havn,

havn, som til Andvorskost, blev det alvorlig befalt at udrydde og forbudet at beholde imellem Hænderne de meest uskyldigste Ting, som kunde tænkes at give en Tanke tilbage; altsaa ikke at undre, om man har bortkast for Føde; og er det derfor en stor Lykke, naar man undertiden kand finde eet og andet, som kand være bortstuffedet i Kroge.

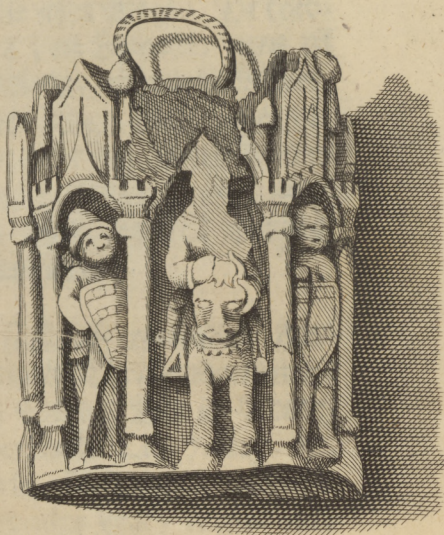
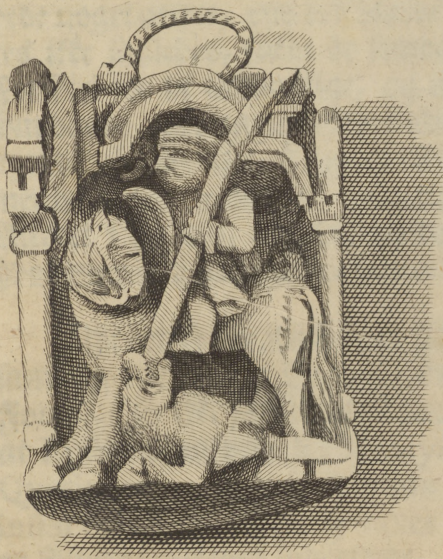
Saa lidet det Stykke er, som, efter dette Selskabs høye Præsidis Befaling, skal give Materie til denne Afhandling; saa vanskeligt er det derimod at fastsætte sine Tanker derom, da det ikke er af det Slags, som forekommer alle Dage; Imidlertid staaer det enhver frit for, at prøve paa, hvo det bedre og vissere kand udfinde; Stridige Meninger bringe ofte Sandheden frem; Min Prøve faaer gaae saa vidt den kand; den fremkommer til ingen anden Ende, end for, under Adlydelse, at staae og falde for Dommere.

No. 1.

Antiquen, som da skal handles om, er af Elephant- eller Fjuls. (a) Been udarbeidet; Den skal være funden paa Langeland, hvor og forðum Arcemboldi Sigill er opfisket. vid. Bircher. de Deper. Sept. Antiqq. Størrelsen og Stikkelsen deraf, viser Tegningen No. 1. hvorefter den af enhver desto bedre kand skues og skønnes.

Bed første Dyekast seer man strax, at dette Stykke har været indrettet til noget Kirke-Brug; sluttelig har det i de forrige Tider blant Helligdomme været bevaret. Den stridende St. Jörgen under en Hvelvving (Niche) paa den eene Side, den Tempel-Indgang, eller Alteres Cibarium, paa den anden Side, henviser til noget meere, end almindeligt. Ja, Dannelsen af det gandske Stykke, naar det under eet betragtes, fremviser saasom Stikkelsen af en Alter-Tafle, hvilket har bragt den gode Mand Hr. Jörgen Saaby, som fra Strynó har hidsendt denne Antique, paa de Tanker, at den maa have været

(a) Fiiler i det Islandske en Elephant.

JH.deLode Ch.R.S.D.Sculp.

N° 1.

været et Altare (som hand kalder det) Portabile, eller at den i det mindste har været brugt som Alter-Tafle til et saadant Altere.

Udskillige brave Mænd have ved første Øyeblik været af samme Tanker, som her Saaby; altsaa for at tilkiende give og undskylde, hvorfor jeg afviger fra denne Mening, saa bliver det fornødent, at jeg Exordii loco melder noget om Altarius Portatilibus, hvad og hvordanne de vare.

Det er klart, at de (saa kaldede) Altaria Portatilia betydede noget andet, end den blotte Lignelse af et Altar; De kaldtes ikke saaledes, fordi de kunde bæres i en Lomme, men til Forskiel for de sædvanlige, og udi Kirkerne oprettede Altere, som baade vare og kaldedes stabilia eller fixa: Hine derimod, ligesaavel som disse, brugtes til Messer at holde, samt Sacramentet at administrere; følgelig er det ikke Alter-Tafsen, men Alteret i sig selv, som det gielder om, naar der skal spørges, hvad man ved Altaria Portatilia har forstaaet?

Udi den første Kirke vare Alterne fast alle mobilia: Forsamlingerne kunde i Begyndelsen og under Christendommens Forsølgelser ikke fastsettes til noget vist Sted: Det er derom, at Eusebius anfører Ex Dionysio Alexandr. Lib. 7. cap. 22. Quivis locus, Ager, solitudo, Navis, Stabulum, Carcer, instar templi ad sacras Synaxes peragendas erat; altsaa vare og Alterne saaledes indrettede, at de kunde flyttes og bæres; nævnes og derfor Altaria Gestatoria.

Da Forsølgelserne ophørte, da Kirkerne bleve bygde, da de offentlige Guds-Dyrkelser bleve fæstede til visse Stæder, saa bleve og Alterne Fixa; Imidlertid blev det dog store Her- rer, og visse andre, tilladt, som paa Krigs-Tog og Reyser vare beskæftigede, eller fra de offentlige Guds Huse langt borte boendes, at de ved Messens Begjængelse maatte betiene sig af løse Borde eller Tabulis; dog at de samme maatte være con-

secrede, for Misbrug og U-orden at forekomme: Herom findes adskillige saavel Pave-og Biske-Statuta, som og Keysernes Anordninger, ut (scilicet) non nisi in altaribus & Tabernaculis ab Episcopis Deo dicatis, missarum celebratio fieret - - vid. Capitularia Caroli Magni apud Baluzium lib. 7. cap. 316. & lib. 6. cap. 208. conf. item Constitutiones Johannis Stratford Cantuariensis Episcopi ad Annum 1342. x. die Octobris apud Lindwöd in appendice pag. 49. No. 233. Saadanne *Altaria Itineraria*, som de og i sine Henseende kaldtes, haver Carolus Magnus betient sig af, hvorom Reimarus allegeris, Biskopperne paa deres Keyser førte og saadanne Altare omkring. (qvære Bonæ Rer. Liturg. lib. I. cap. 20. No. II.) Og, som det maa være os meget at giøre om Exemppler fra vores Norden udi deslige Ting, saa finder man udi Oligeri Jacobæi Catalogo Musæi Regii Partis 2dæ Sect. 3. No. 36. et betydeligt Exempel, hvor anføres af Cornelii Hammerfordii Manuscripto, at Johannes Papa XXIII. (udi Musæo staaer XXXIII.) har tilladt en vis Johanni Ryncoby, som siden blev Prior udi Dalum i Fyen, at betiene sig af et Altare portatili - xIIX. Kalend. Octobris (Papa hic) Johanni Ryncoby Parochiali Rectori Ecclesiæ Scagnensis in Burglamenti Diœcesi (Jutiæ) tribuit potestatem habendi & circumferendi Altare Portatile. Der tales vel sammesteds om et andet Been-Altare, som Paven forærede Kong Christian den Første i Rom, hvilken siden var kommen udi den lærde Fruen Annæ Krabbe, salig Jacob Biorn til Steenolt, hendes Bærge, men, om end denne sidste Table har havt Lignelse af et Altare, saa er jeg langt fra ikke af den Tanke, at den har været et Altare Portatile, og det af den Marsag, som allerede er anført. Men! at forbigaae udi denne liden Tractat mange andre allegata, saa erindrer jeg mig for nogle Aar at have seet hos Sal. Hr. Geheime-Raad Iver Rosenkrantz en Original Tilladelse paa Pergament, udgiben af Pave, sine dubio, Sixto IV. til een af bemeldte Geheime-Raadens Forfædre, (Rigs-Hofmesteren Hr. Erich Ottesen, som og var med Kong

Kong Christian den Første i Rom,) hvorved hannem tillades paa Reysen og i andre Tilfælde, at betiene sig af saadan en Table, eller Altari portatili. Originalen findes gandske vist endnu i det Rosenkrantziske Archiv paa Rosenholm, hvor og flere betydelige Documenter, Familien vedkommende, bevares.

Der vare vel adskillige andre Tabler, som bleve brugte i Kirkerne, og hvoriblant nævnes et af Guld in Diario Vadstenensi pag. 107. til 1080. Mark Svenskes Værdie ad Annum 1454. Men de Tabler, som forestillede Altaria portatilia, vare af en gandske anden Beskaffenhed: Der var et Stykke Træ, in formam mensæ, i hvis Mitte et Hull, hvorudi Reliquier bleve lagde, uden hvilke de hellige Ting syntes ikke at have nogen ret Kraft, men oven paa Reliquierne lagdes en Steen, som blev indfattet i Tablen; Denne Steen var af en ulige Længde, dog i det mindste maatte være saa stor, at Kalken derpaa kunde rummes; og denne Steen var det egentlige Altare Portatile, hvorom findes saavel hos Durandum, Cafalium, som og hos andre Skribentere, der handle om Kirke-Ceremonier; og hos Edmund Martene udi den 3die Tome, lib. 2do cap. 17. sees omstændelig paa hvad Maade saadanne Altere bleve indviede.

Sub Rege
Carolo.

Dette saaledes nok om Altaribus portatilibus i den Latinske Kirke, naar jeg allene tilføyer et Sted af Hincmari Remensis Episcopi Anordning, som findes inter Capitula anni 12mi ejusdem Episcopatus No.3. pag.732. Oper. Tomi Ioris ex Editione Sirmondi - - Tabulam (heder det) quisque Presbyter, cum necessarium fuerit, de marmore vel nigra petra vel Lito honestissimo &c. honeste affectatam habeat, & nobis ad consecrandum offerat, quam secum, cum expedierit, deferat, in qua sacra mysteria secundum ritum Ecclesiasticum agere valeat. Man seer altsaa heraf, at Alteret i sig selv, ligesom de andre Alter-Borde, vare giorte

af Steen, og det under Hensigt til Christum, som den rette Hjørne Steen.

Udi den Græske Kirke vare altaria portatilia ikke egentlig i Brug, dog vare de Grækers (saa kaldede) Antiminsia til samme Henseende indrettede.

Ordet er sammensat af en Græsk Particul, og et Latinsk Ord; Particlen (*an*) betyder in compositione loco, eller det, som bruges i Steden for noget andet: Minskion tilstaaer derimod Etymologisterne at have sin Oprindelse fra det Latiniske mensa, og altsaa skal Ordet (Antiminskion) bemerke noget, som brugtes udi andre consecrerede Bordes Sted.

Naar en Kirke blev indviet, omgaves Alteret med en stor Dug; Denne blev efter Consecrationen skaaren udi adskillige mindre Stykker, som uddeelttes blant de Geistlige, og var det dem siden tilladt at holde Messer for Borde, som enten ikke vare, eller som man tvivlede om at være consecrerede, naar de med disse Antiminskis vare belagde: For at have den gandske Sag udi Rorthed paa et Sted, saa kunde eftersees, hvad Casparus Suicerus in suo Thesauro Ecclesiastico, og Carolus du Fresne udi hans Glossario mediæ & infimæ Græcitatatis, derom haver anført.

Er altsaa af det Foregaaende klart, at den her indsendte Antique paa ingen Maade kand blive til et Altare portatile, Itinerarium eller Gestatorium; allerhelst da det efter sin Størrelse hverken kand passere for Alter, eller Alter-Table.

Det Gamle Testaments Altare vare indrettede til Offer-Forretninger; De hedenske Altare vise sig endnu hos os, bestaaendes af en stor flad Steen, der hviler paa tvende andre paa Kanten satte, hvor oven paa Hostierne immoleredes. De gamle Altare in Ecclesia, være sig de Fixa eller mobilia, vare

vare alle indrettede til deres visse Brug; og følgerlig, naar vores Antique skulde regnes blant Altaria, saa blev det aldrig andet end et Dukke-Altare.

Det kunde ikke passe sig paa saa liden en Tractat, som denne, i Henseende til Hoved-Materien, vil blive; om jeg her videre vilde opnævne alle de Redskab, som bruges eller brugtes i Kirken, for at vise hvad den quæstionerede Antique ikke kand være: Det maa være nok, at jeg, efterat have igiennemgaaet adskillige saavel trykte som skrevne Fortegnelser paa de Helligdomme og Redskab, som i forduin Tiid have været bevarede enten udi fremmede eller vores egne Kirker, ikke haver fundet et eneste, som kunde passe sig paa det her berørte Stykke.

Helgen-Billeder findes vel ofte og allevegne nævnte; men de nævnes gierne af saadan Størrelse, at de kunde opreyses og udsættes, samt tillige tiene til Brydelse og Opmerksomhed.

In Monastici Anglicani Tom. 3°. pag. 172. opregnes adskillige saadanne Billeder udi kostbar Metall arbejdede; men ingen af dem ere enten tve-tydige, eller tve-sidede; Jeg vil sige: At der ikke findes Figurer paa dem, uden paa den ene Side. Staaer altsaa intet for mig tilbage, uden at forblive ved den Mening, som jeg første gang fattede om vores Antique, da den udi dette høye Selskabs Forsamling blev forevltist: at den (nemlig) kand have været et (saa kaldet) *Osculatorium*, der, ligesom i forduin Tiid, saa endnu under Messen ombæres og kyskes i de Romerske Kirker og Capeller; og hvorved havet Hensigt til det *Osculum pacis*, som i de ældre Tider udi Menigheden uddeeltet.

OSCULATORIUM merker man strax at det kommer af *Kys*, da dets *primitivum*, nemlig *Osculum*, saa tydelig ligger i Ordet; Materien er altsaa ikke ubehagelig, og jeg vilde

vilde ønske, at den maatte give nogen af mine Landsmænd Begierlighed til nærmere at randsage hos os den midlere Tids Kirke Stikke; Men hertil behøves stor Læsning, og saadanne Bøger, som sielden have, og endog udi store Bog-Samlinger forgieves ofte søges. Mig havde vist feylet Materialier udi denne saa fremmede Materie, dersom jeg ikke havde havt Adgang til den Russiske Keyserlige Geheime-Raad Hr. Baron Korffs ypperlige Bog-Forraad; Hans Excellences forekommende Godhed imod Videnskabers Elskere i Almindelighed er og bleven mig til Deel; og jeg holder mig lykkelig at finde Lejlighed paa dette Sted offentlig at erkiende den Frugt og Nyttte, jeg, saa vel under lærde Samtaler, som udi Hans Excellences Tal-rige Bibliotheque ofte indhøster og samler.

Dersom andre mine Forretninger tillod mig at bringe min liden Forraad af Manuscripter udi rette Stik, saa vilde vel endog der findes eet og andet til Oplysning i denne Materie. Rettest vil det blive at opbie den rette Tid, den ynkelige Dag, da vi vente at see for Lyset det fuldkomne diplomatiske Verk, som vores store Gram med saa utrættelig Flid i mange Aar har samlet, og af Hr. Archivario Langebek med saa megen Skionsomhed paa Hans Majestæts Bekostning, formeres, forbedres og fuldføres: Her haver man at vente de rette Nedskab og Hielp-Midler til at forjage det Mærke, som vi hidindtil have travet udi; Og da jeg ved dette Omsvøb sigter til at undskyldte min egen Uformuenhed i det, som afhandles skal, saa holdes formodentlig mig naadigst og gunstig til Gode, om jeg formedelt Mangel paa rette Verk-Loy, i Steden for et fuldkommen Arbejde allene nedlegger et Udkast. Det er under saadan Undskyldning, & pace impetratâ, at jeg begiver mig til det saa kaldede *Osculatorium*, hvorved jeg tillige maa handle noget *de Osculis*, men i sær *de Osculo pacis*, som det, der henhører til Materien.

Kys = Oscula - have fra de hedenske Tider igiennem Christendommen, saavel inden, som uden Kirken, været brugt udi geistlige og verdslige Samqvem, Begegnelser og Begiengelser.

Tilbedelses-Kys, Høyagtelses, Venstabs, Forbindelses, Forsonings- og Sreds-Kys forekomme baade udi geistlige og verdslige Historier.

Fra Hoved til Fod alting kyss! Man finder derom nok anført hos saa vel ældre, som medii ævi Skribentere: **Wegte-Kysse** Liebhabere kunde finde deres fulde Fornøjelse hos Martinum Kempium, der udi 25. Dissertationer de Osculis, som udgiøre en Bog in Quarto, af meer end et tusinde Paginis, haver været saa rigtig paa Materie, at endog Doctores og graduerede Personer skal kunde der finde deres Nøye. Kæmpius har dog i sin Vidtløftighed forgiettet, saa vidt mig synes, eet og andet Slags Kys, som udi den Romerske Kirke bruges, saasom: **Missalets-Kys, Patallets-Kys** ved Offranden, og **Alle Helgens Kys**, at jeg saa skal kalde det, at man udi visse Kirker kysser under et Slags Tilbedelse, alle Helgenes Statuer, Reliquier og Esterlignelse. Jeg kalder dette sidste Slags Kys, **Tilbedelses-Kys**, da og Hedningene paa samme Maade, og med saadant Kys have hædret deres Afguders Støtter. Man holder for, at det Latinske adoratio, saavel som det Græske προσκυβειν (ἀνώω seu κυβέω osculor.) er kommen fra dette Kys, eller og rettere deraf, at visse Hedninge af en endnu større Veneration kyssede paa Haanden, og slog dermed imod den Afgud, som de tilbade; hvilket endog var Skik iblant Grækerne, Rommere, og Syrier, hvorom kand eftersees Harduini Anmerkninger til Plinii Historiam Naturalem, libro 28. p. m. 564. ved de Ord:

In adorando dextram ad osculum referimus.

Mag. Jörgen Ursin udi sin herlige paraphrase over Job, og andre Lærde ere af den Tanke, at Job udi sin Bogs 31. Cap. 26. og 27. Vers sigter til at reengjøre sig for saadan, ellers udi Orienten brugelig Kysse-Tilbedelse, naar hand siger:

Haver jeg seet til Lyset, naar det skinnede klar,
eller til Maanen &c. og hafver mit Hierte ladet sig
hemmelig forleede, at min Haand lagdis til min
Mund.

Cicero i hans 4de Bog imod Verrem (det 43. Capitel udi Schrevelii Edition) taler om en forkysset Herculis Statua hos Agrigentinerne; hvilken, skiont af Erth, var saa udhulet af Kys og Andagt, som den hellige Trappe til Loretto. - Den gode Hercules havde derover nesten mist Mund og Hage.

Søvyagtelses- og Forbindelses-Tegn maa det visse-
lig have været, naar det heder om Trajano, at hand kysfede
og blev kyst af Senatet. Gratum erat omnibus (siger Plinius
in Panegyrico suo) quod Senatum Osculo exciperes, sicut
dimissus Osculo fueras. Item, naar der meldes i den Norske
Hirdskraaes 30. Capitel, at Kongen kysfede den, som blev
gjort til Hirdmand, samt, at Candidatus igien kyste Lehus-
mand, og andre Hirdmand paa Rad; Og holder jeg for, at
der, ved denne Ceremonie, sigtedes til det bekiendte (Recipi-
mus eum in hominem nostrum,) saa at den nye Hirdmand
blev, per & inter Oscula, indlemmet i eet Corps med de
andre.

Forsonings- og Venstabs-Kys finder man udi
Jakob og Esaus, samt den forlorne Søn og Faders Samling.
Naar man udi den Norske Historie pag. 771. læser, at Erke-
Bisp Eyner af Trundhiem kyste Kong Haagen ved sin Ankomst
til Byen, saa har det ikke kunde være andet, end til Tegn paa
Fred

Fred og Forligelse; thi Kongen havde forhen ikke været vel tilfreds med Erke-Bispen i Henseende til Biskopen af Bergens Udfaaelse.

Ligeledes naar der ad Annum 862. formeldes om den Forligelse, hvorudi Hlotharius med Hludovico og Carolo blev inddragen, saa er Titelen af Fordraget denne: Quando Hlotharius ad Osculum receptus est. Baluzii Capitular. Reg. Franc. Tit. 35. Saa at denne Freds Act med Kys blev beseglet.

Paa denne selsamme Maade er fra den Christne Kirkes første Tider den indvortes Forbindelse, Kierligheds Samqvem, aandelig Fred og Forligelse, bleven betegnet ved Kys, som i den Henseende blev kaldet *Osculum pacis*. I Begyndelsen uddeelttes disse Kys in natura, men siden bleve, for sine Aarsager skyld, indbragte de saa kaldede *Osculatoria*, de smaa Tavler gjorde af Metal, eller anden Materie, hvorom jeg strax nærmere skal tale.

Den Stik, at kysse i Menigheden, var brugt saa vel i den Latinske som Grækske Kirke. Der ere dem, som holde for, at slikt af Innocentio Imo er indført; men da man finder, at hand andensteds har gjort Forandring i Henseende Tiden, naar dette *Osculum* skulde uddeeles, saa kand denne Stiftelse ey regnes til ham, og end mindre til Leonem den 2den, som dog Platina mener, in vitâ ejusdem Papæ, folio meo 102. hvor der staaer: Idem instituit, ut in celebratione pax populo detur.

Sedit ab Aø.
402.

- - - ab Aø.
683.

Rettere maa man herleede disse Kysse lige fra Apostlernes Tider; Pauli og Petri Sendebreve synes at give Anledning dertil, i hvis Slutning Menighederne stedse bydes og bedes, at kysse hinanden, med et helligt Kys; Som da Apostlernes Breve bleve oplæste inter Agapas og Søndags Forsam-

Rom. 16, 16.
1 Cor. 16, 20.
2 Cor. 13, 12.
1 Thess 5, 26.
1 Petr. 5, 14.

lingerne, og denne Skik i saadan Anledning blev optagen, saa er den, ved Tidens Længde, udi de offentlige Forsamlinger videre indført og vedbleven.

Forforskjellen udi den Grækske og Latinske Kirke blev siden denne: At i Steden at Latinerne uddeelte dette Osculum efter Consecrationem, saa skede det hos Grækerne i Forveien; hvilket af Innocentio Imo dadles, udi hans Epistola Ima til Decentium Episcopum Eugubiensem, som jeg mangesteds finder anført, og lyder saaledes:

NB. PACEM adseris ante confecta Mysteria quosdam populos imperare &c. cum post omnia (quæ operire non debeo) pax sit necessario indicenda, per quam constet populum ad omnia, quæ in mysteriis aguntur &c. præbuisse consensum, ac finita esse pacis concludentis signaculo demonstrantur.

Kysset kaldes altsaa paa dette, saavel som paa andre Steder κατ' ἐξωχόν, og tout court Pax. Saaledes for Exempel nævnes det ogsaa in Appendice Actorum veterum apud Baluzium Tom. 2. Captlr. col. 1368. Et sic Populus dat sibi pacem, og det, fordi det var Symbolum Pacis, hvorom tydeligere in expositione missæ ex vetusto codice in Bibliotheca maxima Patrum pag. 749. h. Hvoraf sees, foruden Hensigten, tillige Tiden, naar Kysset uddeeldes.

Post Orationem Dominicam recensitam, heder det: Panis autem in vinum mittitur, dicente Sacerdote: Pax Domini sit semper vobiscum &c. Quare homines sibi invicem Osculum dant, quod est Pacis signum, ut ostendant se conjunctos in corpore Christi, per quem Pax facta est in cœlo & in terra.

Hvad som hos Latinerne kaldtes *Osculum*, *Osculum Pacis*, *Osculari*, kaldtes hos Grækerne *ἀσπασμός* & *ἀσπάζεσθαι*: Man finder derom hos Patres saa herlige Forklaringer og Formaninger, at det vel kand fattes, at de have havt Hensigt til et saadant helligt Kys, som Apostlerne i aandelig Hensigt have paabuden.

In Appendice Operum Sti Basilii Magni Editionis Paris. Tom. 2. findes fra pag. 673. til 677. adskillige vakre Bønner, som til Forberedelse for dette hellige Kys kunde bruges, og hvor det Almindelige er:

Nosque dignos fac salutandi invicem in osculo sancto.
(*ἀσπάζεσθαι* staaer der i Græksken.)

Cyrellus Hierosolymitanus skriver, at dette *Osculum* gaves, efter at de Ord vare udraabte: *ἀνω τὰς καρδίας* (sursum corda) og da fulgte intimationen: *Complectemini & osculemini vos invicem*; hvor efter Forklaringen samstedts følger, at det er *Signum Reconciliationis animorum universæque injuriarum memoriæ deletæ*. vid. Bingham. Orig. Eccl. Tom. 6. pag. 299.

En lige saa vakker Erindring om dette *Osculo Pacis*, kand læses hos Canisium Tom. I. Lect. Antiqv. p. 473. hvor anføres af S. Anastasii Sinaitæ Orat. I. de S^a Sinaxi, naar hand raader til Forsoning, og indbyrdes Kierlighed:

”Nonne vides, ut idcirco circa illam tremendam horam mutuo nos in Osculo pacis amplexemur (*ἔτι δια τῆτο ἀσπασόμεθα ἀλλήλους*) Marsagen: ut omni colligatione iniquitatis ac cordis duritie abjecta puro corde ad Dominum accedamus.”

Confer. item Chrysofomi Archiepiscopi Constantin.

Oper. Tom. 2. Ex Editione Paris. Lat. Homil. 77. in caput Joh. 16.

Ideo in mysteriis invicem salutamus (ἀσπαζόμεθα) ut multi unum efficiamur.

ſaa at dette var et fuldkommen Foreenings, Forsonings og Freds-Kys.

Kaldes derfor dette Osculum hos Latinerne med det ene Ord (*Pax*) pro *Osculo Pacis*, ſaa heder det ligeledes hos Grækerne εἰρήνη pro φιληματι τῆς εἰρήνης: Man conferere derom Severini Binii Concilia General. in Concilio Laodicensi. pag. 299. hvor det 3de gange igientages τὴν εἰρήτην δεῖαι &c. og ſeer man der ligeledes, med hvad Forsigtighed dette Osculum uddeelttes, nemlig, at det gik fra Geiſtlige til Geiſtlige; at Laici kyſtes imellem ſig, ligesom og andenſteds læres, at Fruentimmeret kyſte hinanden.

Du Fresne udi begge Gloſſariis, Suicerus in Theſauro Eccleſiaſtico è Patribus græcis, Domiaici Macri Melitenſis og hans Broders Hierolexicon, ſamt alle de, ſom have ſkrevet de Ritibus & Liturgicis Sacris, kunde herom vidtloftig conſuleres; jeg ſparer med Flid, for ikke at prange af flere allegatis, end dem, ſom jeg har havt Leylighed at efterſee.

De helligſte Ting blive ofte vanhelligede, de beſte Ting misbrugte, og de uſkyldigſte til verſte udtolkede. Spottere have været til paa alle Tider; De, ſom Slangen, have ſtedſe bidt Chriſtum i Hælen, og igiennem Chriſtendommens Forplantelſe haver der indfundet ſig flere falſke, end Blodvidner.

Begyndelsen uddeelttes de hellige Kys imellem hver Stand, hver Kion særdeles. Maa vel skee, at de hellige Martyrers Exempler, da de, uden Kions Forskiel, inter mutuos amplexus & Oscula, bleve revne til Slagter-Bænken, have givet Anledning til, at Oscula Tiid efter anden promiscuè inodtoges; maa vel skee, at Spotterne, som meldt, derefter ilde have omtalt og udlagt disse (blant Hellige) hellige Kys; maa vel og skee, at Munkesindede til sidst have begaaet Misbrug, og at Oscula, som allerførst vare Neutrius generis, ere til sidst blevne communis eller furtivi. Det (kysser Søstrene) kand være bleven for vidt extenderet.

I hvorom alting er, saa finder jeg, at OSCULATORIA eller *Osculamina* til een Tiid ere opfundne og indførte. Andre have allegueret Tertullianum in extremo libro de Orat., Ludovicum Cresollium Lib. 4. Mystagogi Cap. 6. Sect. 3. pag. 894. Cardinalis Bonæ Rer. Liturg. lib. 2. cap. 16. og flere; Men jeg holder det nok, at referere mig udi denne liden Tractat til Baronium allene, da man hos hannem finder alt det, som til Materien henhører: Det er ad Annum 45. pag. 350. Tom. I. Editionis Plantinianæ, at hand anfører den indsnegne abusum saaledes, at man tillige seer, hvorsledes det forhen har været: Ordene ere disse:

In Ecclesia seorsum viros a mulieribus agere consueviffe, certissimum est: At quoniam, ea nihilominus adhibita cautela, adhuc (inter se invicem osculantes, five viros five fœminas) fraus aliqua arte Diaboli aliquando irrepsisse videretur, in nonnullis Ecclesiis sacram osculari tabellam mutavit usus, & quidem laudabilis.

Her har man da tydelig de saa kaldede Osculatoria, som have givet Anledning til denne liden Afhandling.

Naar disse Osculatoria have begyndt, derom finder jeg ingen Underretning; veed og ikke, at nogen ex professo har afhandlet Materien, da derimod mange andre Ting tidt nok ere opfaagte.

Vist nok er det, at de udarbejdede Osculatoria, saadanne, som vores Antique er, ere af det ældste Slags; Thi, i de seener Eider begyndte man, for Beqvemheds Skyld, at betiene sig af sinaa flade Plader af VErz, hvorudi een eller anden hellig Historie blev indgravet; og er det artig, hvad Dominicus Maria Manni i hans Bog de Inuentis Florentinis, udi det 40. Capitel pag. 78. anfører, at nemlig disse Osculatoria skulle have givet Anledning til Kobberskifter - Konsten. "Initium hujus operosissimi Artificii (siger hand) fuere qvædam *Tabulæ pacis gestatoria* (ut vocant) qvæ osculandæ exhiberi qvotannis solent in Ecclesia Baptisterii Sti Johannis, historiam passionis Domini multiplicibus figuris præse ferentes." Jeg skylder dette allegatum min gode Ven Hr. Professor Kappis lærde Anmerkninger ved Oversættelsen af Hr. Juvenel de Carleucas, hans Skrift om adskillige Videnskaber; Men vores berømmelige Hr. Doctor Hauber har givet mig Anledning at kiende dette Oplag, hvis Venskab jeg baade høyst skatter og erkjender.

Essais sur
l'Histoire des
Belles Let-
tres des
Sciences &
des Arts.

Der ere dem, som have troet, at Innocentius Imus eller Leo 2dus (een af begge) kunde være Opfindere til Osculatoria. Andre derimod have med mindre Grund statueret, som før er meldt, at de have indført ipsa oscula pacis. Jeg, som Saul inter Prophetas, vil, ved at suspendere mine Tanker, overlade denne Materie til dem, som tractere Historiam Ecclesiæ ex professo, men, for at haste nærmere til Slutning, vil anføre een og anden Definition, for at give at forstaae, hvad Osculatorium er, og bemerker.

Osculatorium (siger Dominicus Macrus Melitenfis) Parva Tabella, cum sacra aliqua imagine, qva populo *Osculum Pacis* confertur tempore Missæ.

Og hos du Fresne kaldes *Osculatorium* ligeledes

Tabula, qvæ fidelibus inter missæ solemnia osculanda defertur, vulgò nostris LA PAIX.

Saa at, ligesom *Osculum Pacis* kaldtes med et Ord *Pax*, saa er det ligedan med *Osculatorio*; Begge Dele have Hensigt til Stiftelsen, og den Effectum, som deraf skulde følge. Man finder det og kaldet *Tabula Pacis ad Osculatorium* hos Lindwood in *Constitut. Concilii Merton. Oppid.* pag. 35.

Uf *Pace*, eller τω *Pax*, deriveres ogsaa det Ord *Paxilla*: Det nævnes in *Registro ornamentorum liberæ capellæ Regiæ infra Castrum Windesore tempore Regis Ricardi 2di* og hos Dugdall in *Monastici Tomo 3tio* bagest pag. 84. saaledes beskrives:

Item una *Paxilla nobilis argentea deaurata, aymillata cum imaginibus crucifixi Mariæ & Johannis, & habentis in summitate tria pomella &c. cum duobus scuticis in utroque latere pendentibus.*

Beskrivelsen giver altsaa Anledning at troe, at det er et *Osculatorium*, som her tales om; og i steden for de ommeldte *duobus scuticis* findes *duo scutiferi* paa vores *Antique*.

Alle komme overeens, at *Osculatoria* vare af alle Slags Materier, Steen, Træe, Sølv, Kobber &c. Men at de foreviste *Christum, Helgen Billeder, Reliquier* eller *Korsets Tegn*.

Johannes Baptista Casalius i hans Bog de veteribus Christianorum Ritibus, melder, at have eyet tvende laminas ex ære antiqvo, hvor Christi Opstandelse forestilles, og at hand forkynder Disciplene Fred; Dette har givet ham Anledning, at erindre noget de Osculo Pacis.

Helgen Billeder brugtes overalt, altsaa ogsaa in Osculatoriis; thi, ligesom udi Jonæ Skibs-Nød enhver raabte til sin Gud, saa finder man og, at Kirker og Klosterser hver have havt sin Skyts-Helgen, følgelig ere og Ornamenter og deres hellige Redskab derefter indrettede og udjirede.

Et særdeles Osculatorium erindrer jeg at have seet i Paris udi den Messe, som ved Parlamentets Nabning efter Martini solenniter holdes: Den kaldes la Messe Rouge, fordi Parlaments-Herrerne samme Tid ere iførte røde Talarer, mesten af lige Skikkelse med dem, som af Assessorerne her i Høieste Ret bæres; den kaldes og af Skerts le Bal d'ecrivilles, af de besynderlige bagvendte Reverentzer, som Præsidenterne, naar de komme fra Ofranden, neyendes og baglends aflegge: Ved denne Ceremonie ombæres, foruden et Helgen Pax og Osculatorium, endnu et andet ditto, hvorpaa staaer den Franske Løse, comme la Marque de Justice, hvilken paa ligemaade kyskes; saa at ligesom det eene har Hensigt til Pacem in Ecclesia, saa maa det andet intimere til Pacem in Tribunali, for at forekomme for mange stridige Meninger.

Msr. Estienne Pasquier dans ses Recherches erindrer bemeldte Act ved Parlamentets Nabning, naar hand i den 6te Bogs 48. Capitel, taler derom, som om en Skif, der fra umindelig Tid var indført, at Parlaments-Herrerne, efterat Corpus Christi var eleveret, kyste Patinen; og hand anmerker sammesteds, som et besynderlig slet Omen, at Præsten No. 1587. den 12. Nov. forglemte at lade Osculatorium eller

eller saa kaldede Paix ombære ved den solenne Messe efter Martini, avez vous pris garde (fortæller hand at have sagt til een af sine Venner efter Messen) que *la Paix* n'a point été présentée a Messieurs? je meure, si cela ne nous promet, je ne sçay quoi de malheureux pour la France; ainsi le dis-je & ainsi advint le mesme an & depuis, maatte man ikke snart troe, at de Geistlige ved seeneſte Parlaments Aabning ligeledes havde forgiettet *la Paix*, naar man eftertænker isige Urolighed i den Franske Kirke og Parlamentets paafuldte Landflygtighed?

De fuldkomne Messe-Bøger, eller saa kaldede *Plenaria*, (a) synes og at have været brugte som *Osculatoria*; Miffalet selv kysſes altid under Communionen af Præsten, fremreffes og ved alle store Kirke-Ceremonier til at kysſes paa; Men jeg finder til min Sags et særdeles Allegatum af Taverniers Keyſers Iſte Bog om Evangelie-Bøger i Armenien anført in *Notis Sperlingii ad Testamentum Absalonis*, pag. 142. ſaaledes:

Sur un des costez (b) de la couverture de ce livre il y a des Reliques enchassées, & couvertes d'un cry-

D 2

stal;

(a) *PLENARIA*, om Ordets Bemerkelse findes fuldkommen Oplysning udi Sperlings lærde Noter over Testamentum Absalonis, pag. 139. &c. udi Hornekirke i Tjen ved Hvedholm, som Hr. Capitain Brahe med Kirken tilhører, er endnu at see et ſaadant *plenarium*, som vel eengang fortiente en fuldstændig Afhandling. Bogen indeholder de fire Evangelister, skreven paa Pergament, meget vel, samt med Miniaturer, forgyldte og illuminerede Bogstaver herligen prydet og ziret. Det ene Bind er med tyk Sølv beslagen i ſtion drevne Arbejde, hvorudi i udſkaaren Elphenbeen er indfattet Christus Crucifixus, samt Johannes og Maria. Mange Steene have været her indfattede, som nu ifkuns er Glas eller Cristal, med adſkillige Couleurer underlagde, dog findes endnu hiſt og her ſmaa Granater og Turkoſer til Legn paa, at de andre har været bedre.

Den ſaa kaldede Marſk Stigs-Tavle, som er ophængt i Stubberup-Kirke paa Hindzholm i bemeldte Tjen, haver og uden Tirol været et Bind af et ſaadant *Plenario*; jeg mindes ikke rettere, end at jo den gamle lærde Lucoppidan har og været af ſamme Tænkter, efter det, som jeg har fattet af den Brev-Berling, som derom har været imellem hannem og Otto Sperling.

(b) Det er at merke ved diſſe *Plenaria*, at, endſkiønt de vare indbundne, ſom andre

stal; & c'est le coste du livre NB. qu'on donne à baifer.

Udi (fornemmelig de Engelske) Kirke-Inventarier forekomme ofte Osculatoria, saasom in Monastici Anglicani Tom. 3. pag. 327. pag. 330. & 331. hvorpaa et Sted nævnes 7. Osculatoria. Man finder dem ogsaa paabuden, som fornøden Kirke-Redskab. vid. Lindwood in Provinciali Angliæ, pag. 251.

Volumus de cetero & præcipimus, quod teneantur (Parochiani) invenire omnia inferius annotata, videlicet &c. Vas pro aqua Benedicta, *Osculatorium*, Candelabrum pro cereo Paschali.

Og ligeledes bag efter in Constitut. Provinc. Concil. Mertonens. under den Titel:

Qvæ debent parochiani invenire vel reparare in Ecclesia, ad An. 1305.

Pag. 35. & 36. findes ligeledes Osculatorium benævnet.

Dette nu saaledes nok om Osculatoriis, hvad de vare, og hvortil de brugtes. Der bliver nu herefter at spørge:

Om og vores Antique Kand regnes der iblant, og hvad der har bevæget mig til at falde paa disse Tanker?

Stør-

andre Bøger, saa var dog det eene Bind mere prægtig, end det andet, det nemlig, som, naar Bogen stod paa Alteret, vendte ud mod Menigheden, og som ellers blev fremviist af Lyffe paa. Saaledes findes udi een Quitank, som Jesper Friis fik af Christ. 31. Ao. 1547. for adskillig Norske Kirke-Redskab, iblant andet saaledes: Item et Nytt Testament, skrevet paa Pergament, beslagen paa den eene Side med Sølf, och den anden Side med Kobber.

Størrelsen, Dannelsen, Stikkelsen og øvrige Beskaffenhed har bragt mig paa denne Mening.

Antiquen er omtrent af den Størrelse, som jeg har seet andre Osculatoria: Den flade Side er, i mine Tanker, den første og fornemste, fordi den fremviser en Helgen, da den runde derimod har ikke uden en Rytter, som dog er Critique undergiben. Den flade Side er meget brugt; den runde derimod slet intet. Dette maa jo have en Aarsag; Jeg gietter efter min Sag, at denne Side har været brugt til at kyskes i Menigheden; den er mere dertil beqvem, end den runde; og naar det gielder om Rys, saa kand St. Jörgen være lige saa god, som en anden.

Udi de sinnaa Huller, som her og der lade sig til syne, kand Reliquier have været indsluttede; Det forhen ommeldte Armenianske Plenarium, der og brugtes til Osculatorium, havde og ses Reliques enchassées.

Saa heder og Osculatorium, efter Gabriels Biels Definition, Tabula Christi Imaginem, aut NB. Sanctorum Reliquias continens.

Biel super
Canonem
Missæ. Lect.
- - 81.

Jeg er, in specie bragt paa de Tanker om Reliquier, af en erfaren og studeret Mand, af den Catholske Religion, som i Henseende til Hoved-Materien har været af samme Tanker med mig, efterat hand noye havde examineret Antiquen. Reliquier vare ikke altid store Stumper, Arme, Beene, Crania. Aliquid er ogsaa noget; og det heder tidt in Catalogo Reliquiarum Roskildensium udi een af Tomis Bartholinianis: aliquid de Sancto Blasio, de undecim Millibus virginum. Muelig kand der have været aliquid de Sancto Georgio udi disse Hullinger og Huller.

Ringen oven i, som er temmelig stor, kand være brugt til at holde Fiilsbetet udi, naar det ad Osculandum ombæres.

Ikke liden Eftertanke fortjener den Forstiel af Couleuren, som saa kiendelig merkes paa begge Sider; Den yderste Deel er hvid, og saasom uforandret, den inderste derimod er falmet og guul; Marsagen kunde være denne, at den tredje Side er bleven mindre brugt, og just derfor ikke er smusket: Den flade derimod, hvor St. Jörgen sees, er bleven forbrugt af Kys, og derfor er guul og forfudlet; Det er skeet med denne gode Helgen, som det ellers heder i Ordsproget om hans Frenke, at Forgyldingen er gaaet af St. Giertrud.

Det er bekiendt, at St. Jörgen var de Fattiges, Syges og Elendiges Patron, og at hand kaldes Captivorum Liberator, Pauperum protector, ægrotantium Medicus.

Mange Hospitaler og Spital-Huse her i Norden bære derfor Navnet efter ham. Hvo veed, om dette Osculatorium ikke kand have været brugt udi een af St. Jörgens Hospital-Kirker? Det er funden udi Fyens Stift, hvor St. Jörgens Gaard i Svenborg endnu er bekiendt; og da Hospitals-Lemmer ikke altid have de reneste Munde; da og svage Folk ere gierne meest brunstige og ivrige i Andagt, saa har den gode St. Jörgen maattet holde for, og af saftige Kys har hand faaet sin Kiortel smusket.

Udi gamle Græske Menologiis og Andagts-Bøger bliver St. Jörgen paakaldet, som den, der ved sin Forbøn kunde skaffe almindelig Fred, vid. Selden. Tit. Honor. pag. 554. Har hand da været en Freds-Helgen; saa passer hand sig og gandske vel paa et Osculatorio, eller saa kaldet Pax. Og det kand ikke have været imod hans Embeds Medfør, at være tilstede, naar Oscula pacis uddeesttes.

At dette Stykke er gjort af Elphenbeen, giver intet til Sagen; Osculatoria vare, som meldt, af alle Slags Materier, saa var og Elphenbeen fordiu høyt agtet: Udi Ditmari Mersburgensis Chronico formeldes om Henrico (s. d. 2°) Imperatore, at hand forærede til Kirken Librum Evangeliorum auro & tabula ornatum eburnea: og at Gillsbeen har været brugt in Sacris udi andre Tilfælde, det kand sees hos forhen citerede Lindwood, hvor det heder in Constit. Provinc. Oxon. pag. 7. b. ad An. 1222.

Eucharistia in munda pyxide vel argentea, vel (NB.) eburneâ, vel alias Sacramento dignâ & idonea conservetur:

Og ligeledes ibidem pag. 39. b. ad An. 1322.

Endnu staaer der et Spørsmaal tilbage:

Saa og Osculatoria været brugte her i Norden?

Jeg veed ikke hvorfor man skal tvivle derpaa, siden Kirke-Skirkene i den Romerske Kirke vare næsten eet Sted, som et andet. Vel sandt! at man til Datum ikke har seet saadanne Stykker; men hvo veed, om man ret har givet Agt derpaa, og monne de ikke kunde være falden udi deres Hænder, som ikke have draget deres Kundskab til Eftertanke: Saa meget mindre bekiendt derimod, som Osculatoria hidindtil hos os have været, saa meget større Opmerksomhed fortjener dette Stykke, som giver Anledning, at man taler derom. Imidlertid har jeg et Exempel at fremføre, hvilket skal kunde tiene som eet for alle, til Beviis paa, at Osculatoria have været bekiendte, endog udi vores meest Nordiske Kirker.

Jeg frembringer med saa megen større Fornøjelse dette Exempel, som jeg venter Tak hos mine Landsmænd, forme-
dels

delt den Oplysning, som derved saa uformodentlig fremkommer.

Hr. Biskop Harbois vakre Tractat om Reformatio-
nen i Island, som i Selskabets Skrifters 5te Deel er vorden
inddragen, har givet mig hertil Anledning: Der tales pag.
262. om en Steen, som i Island findes paa Alterne, hvor-
paa Venerabile fordum stod; formeldes og, at derunder for-
vares Reliquier, samt at Steenen paa Islandsk kaldes *Pax-
Spialld*. Hr. Biskoppen tilstaaer derhos, at hand ved Nær-
værelsen i Island, hos adskillige Antiquarios forgæves har
søgt Oprindelsen og Bemerkelsen af Ordet.

Det havde nær gaaet mig paa samme Maade; jeg fik
og ikke megen Trost hos een og anden af de Herrer Islændere,
da jeg vilde vide hvad Ordet *Pax-Spiald* maatte betyde.

Man er falden paa den Meening, at P. in *Pax-Spiald*
blev urettelig udtalt, og at de, som have et steds seet Ordet
skrevet, ikke have taget Dymene med sig; Man meente at Or-
det kunde været skrevet med et Sammeldags v. (y.), der seer
ud som et Ypsilon, følgelig burde ey udsiges *Pax-Spiald*, men
Vax-Spiald, og skulde betyde en gammeldags Skriver-Table,
overdragen med Bøx, hvilket Ord og findes hos Verelium,
nemlig: *Rita a vax-Spiöld*.

Spialld (in plurali *Spjólld*) betyder i det Islandske
smaa firekantede tynde Træ-Tabler, saadanne som settes bag
Speyle og Skilderter, ligesom det in genere kand bruges om
andre Slags smaa Plader eller Stykker, som indsettes udi
andre Ting: Kaffelovns-*Spjæld*, Skorstens-, Hals- og
Erme-*Spjæld* i Skiorter, Bog *Spjæld* &c. komme alle af det
Islandske *Spialld*. Jeg tænker, at det Tydske spalten,
gespalten, er ogsaa ejusdem originis.

Hos Gudmundum Andreae og andensteds anføres Spialld, uden Forskiæl, for en Tavle.

Islanderen Mr. Joen Mortensen, som er vel verseret udi den Islandske Etymologie, holder for, at Ordet derive-res fra at *spilda*, som per metathesin skulle være det samme som at *splida*, (hvorfra det Danske at *splitte* endnu bekiendt) enten fordi saadanne tynde Tavler ere gemeenligen hjørnede, og saaledes hvor de apteres og indføyes, forarsage en Kløfte eller Splitte.

Men, for at komme nærmere til vores Pax-Spiald, saa er det at merke, at endog Steen-Tavler betydes i Islandsken med det Ord Spialld, saa at hvor der udi Exod. 24. v. 12. tales om Mose, at Gud sagde til ham: Jeg vil give dig Steen-Tavler; saa heder det udi den Islandske Text: *Æg vil gies þier Stein Spiöld.*

Pax-Spialld er altsaa lige efter Ordet intet andet, end Tabula Pacis, thi det er øyensynlig sammensat af det Latinske *Pax* og det Islandske *Spialld* (Tabula), og saaledes have vi tilforn hørt, at *Osculatoria* undertiden kaldtes. Dersom nu denne af Hr. Biskoppen ommeldte Steen er en maadelig Skæver, eller anden tynd Steen, saa er det klart, at den har været brugt ad *Osculandum*, naar *Osculum Pacis* uddeelttes, og folgelig have vi her tydelig et Pax (*Gallis la Paix*) eller *Osculatorium* i Norden.

Skulde derimod bemeldte Steen i Alteret være større og tyngere, end at den til det Arbejde, som meldt, kunde bruges, saa er den dog upaatvibelig kaldet Pax-Spiald, fordi den bevarede under sig de *Pacis instrumenta* og *Reliquier*, som ved *Oscula Pacis* ombæres.

Vi have og hørt, at Osculatoria selv ere kaldede Marmora, lapides; dette Pax-Spiald af Steen, kand være brugt ved Oscula Pacis, fordi det laae oven paa Reliquierne, man finder og derfore saa kaldede Asseres Pacis, som i Kirkerne ligeledes bevarede Reliquierne, og derfor tiente til samme Brug, som de andre Osculatoria.

Jeg holder det nok, at have banet Veyen til en Under-søgning, som kand give de Jslandske Herrer Antiquariis Anledning til en mere fuldkommen Afhandling.

Nær havde jeg glemt, at Ordet Pax, der, som meldt, er det samme, som Osculatorium, har været saa bekiendt i Dannemark, at det og har faaet Sted iblant de Danske Ordsprog;

Den lærde Fortale, som er føyet for til Anders Bording's Danske Poetiske Skrifter, giver os et tydeligt Exempel herpaa udi den Historie om den gamle Præst af Roager, som kaarede sig selv til Biskop i Ribe. Efter Historien kunde Cannikerne i Ribe en blive eenige om, ved en Vacance, hvo der skulle være Biskop sammesteds, de gave derfor Ballet udi en formeent eenfoldig Mands Haand, som var Præst i Roager, men forglemte at overlevere ham Navnene paa dem, blant hvilke hand burde vælge; thi blev Præsten saa klog at tænke paa sig selv, og udnævnte sig selv til Biskop under denne berømmelige Afssked, som siden er bleven til Ordsprog:

Som det hellige Kors og Vor Frue! saa skal Hr. Peder i Roagger være Biskop i Ribe; thi jeg haver NB. alle mine Dage hørt: at hvo som *Pacem* haver, hand pacerer sig selv først. = =

Ordsproget haver noget ligt med det andet bekiendte. • Hvo som Korset haver, hand signer sig selv først. - - Begge Ste-

Steder seer man, at der sigtes til udbortes Ceremonier og Skikke, som med andre flere vel engang kunde være Umag værd at ophjse.

Ordet (Pacere) er saasom danificeret, og kand intet andet betyde end at kysse Pacem eller Osculatorium; Og lærer man da heraf et Stykke af Kirke-Skikken hos os; at (nemlig) den, som ombar Pacem, kyskede det selv først, som den der først og fremmest hyskede at deelagtiggtores under Fredens Samqvem udi de Helliges indvortes Forbindelse.

Efterat jeg nu saaledes haver givet mine Tanker om Antiquen i sig selv tilkiende, saa kand jeg ikke forbigaae, at røre lidet ved Figurerne, som findes paa begge Sider.

Den stridende St. Jörgen staaer for hver Mands Dyrne: Den gode Helt har den Ære, at være kiendt baade af Lærde og Læge. Rytteren derimod paa den anden Side, er ikke saa let at udfinde: Efter hans Ride-Art synes det, som hand rider incognito; Jeg saaer giette mig til, hvo hand kunde være: Udi mørke Ting ere Gissninger altid tilladte, og, da min Gissning hverken skal rense eller fælde, saa formoder og haaber jeg stadigt, at og ingen derover forarges.

St. Jörgen paa sin Side er heel og holden baade i Henseende til Karl, Hest og Rustning; Rytteren derimod paa den anden Side, endskjønt hand synes at have været i Skicarsild, endog hans Hoved har taget Skade paa Halv-Beyen, saa seer man dog kiendeligt en Rest af Mitra, eller Biskops Hues. Ja! hans side Klædedragt viser os Munkens af Rappen.

Men hvorledes er den geistlige Herre kommen op at ride paa en Koe? Det er kiendeligt, at Dyret hand har under sig, seer gandstke oragtigt ud, at dets Fodder og Been-Knogler, samt Pande og Hals ikke ere tillagde paa Stutteriet; Hornene

i Hovedet vise sig og tydelig frem. Ja Hr. Mitratus holder trofast fast med hver sin Haand paa de samme.

Skulde man troe, at der i det Land, hvor vor Geistlige er udreeden fra, har været Pest-Sygdом blant Hestene, og at hand derfor i Mangel af dem, har maattet ride til Sogns paa en Koe? Ney! at sligt ikke stikker sig, det er bekiendt af en lærd Mands Betænkning paa vore Tider, over et mere betydeligt Tilfælde: Men! hvad skal der da blive til sidst af denne forkappede Rytter? For min Deel troer jeg ikke, at det er for hans Dyds skyld, at hand er kommen saa op at ride, og endogsaa for Verens skyld kunde hand gierne have gaaet. Bispe Huen gjør ham ikke des værdigere paa sin Koe; Den er tilføyet, (tænker jeg) for at gjøre ham desto mere kiendelig. Hand vises ikke, som den der indrider, men som NB. udrides, & quidem inter duos satellites; muelig betydes dermed, at hand udrides af Helligdommen.

vid. B. Holb.
Betænkning
om Dvæg-
Sygen.

Dersom her sigtedes til nogen solenne Procession, eller geistlig Tre-Stilling, saa maatte Hr. Mitratus holde den høyre Haands trende Fingre i Beyret, Benedictis instar, saaledes som Bisperne i de gamle Tider vises udi deres Sigiller, paa deres Monumenter, og andre forekommende Antiquer; Men denne Helgen bumper frem paa sin Koe, midt imellem tvende Dagthavende Scutiferos, hvoraf den eene med sin Hue seer ud som en Karl af den tydske Nation, eller nogen anden af den Latinske Kirke; men den andens Coëffure og Haar-Top synes at betyde en Græker; sølgelig kunde ved disse tvende den Romerske og Græske Kirke bemerkes.

For i Korthed at komme til Sagen, saa ere mine Tænker disse:

Iblant de Navnkundige Førgener, som ere blevne meest bekiendte i Verden, kand man fornemmelig regne disse tvende:

Rid-

Ridderen St. Jörgen den Hellige, og Rietteren Georgius Arianus: Den første en kief Helt og Peichter, den sidste en slet Karl og saa kaldet Biskop, men Biskop for Arianernes Sect, af hvem hand udi Sancti Athanasii Sted blev opsat til Biskop i Alexandria. Maimburg dans son Histoire de l'Arianisme Tom.I. pag. 265. og de fleste, som have skreven om Ridderen Sancte Jörgen, have og for Selskabs Skyld erindret eet og andet om den sidste.

J Henseende til Ridderen St. Jörgen maa enhver, endog de af den Romerske Kirke, tilstaae, at der neppe udi nogen Helgens Historie findes saa mange Variantes Lectiones, saa mange urimelige Modsigelser, som udi denne drabelige Mands Levnet; Hans Fødsels-og Døds-Dage ere vel anførte, mens, hvad derimellem er tildraget, derom ere heel stridige Meininger; Man efterslaae allene Acta Sanctorum Aprilis Tomo 3tio ved den 23. April, og da skal erfares, hvor ondt Samlerne have havt ved at bringe noget vist ud, for at stille det falske fra det Sande: U-agtsomme Skribentere have bragt et Chaos til Beye af den drabelige sande, og geistlige falske Jörgen, endskiont endog Mars-Beregningen burde sette et stort Comma imellem begge.

Den Arianiske Biskop af dette Navn fik et slet Endeligt efter Fortieneste: Hand blev, da hans Fylde var kommen, nedstyrtet, anholden, aflivet, ja! omflebt paa en Kameel, eller et andet foragteligt Dyr, som ikke er brugeligt ved Ryteri.

Monne vores Roe-Bumpere ikke kunde betegne denne Pseud-Episcopum og Rietterske Arianer? Monne ikke Fabriqueuren af vores Antique (udi Forvildelse af St. Jörgens vildsomme Historie) har gjort en Mist-mass af begge disse Jørgeners Fata, og derved har forestillet St. Jörgen som Ridder, under sin rette Stelling paa den ene, men taget Fejl i

hans øvrige Historie og Endeligt, paa den anden Side? Eller og, (som rimeligere,) monne ikke den, som har indrettet Antiquen, har søgt maaskee at gjøre St. Jörgen saa meget større, og mere ærbærdig, frem for Arianerne ex opposito, ved det hand paa et Stykke, og under et Arbejde har føyet dem tilsammen, til Estertanke om den Forskiel, som ellers var imellem disse begge. Jeg indlader min Mening til mildeste Domme Men, at ingen skal troe eller tænke, at jeg er forvoven i at giette, saa er det merkeligt, at der endog paa vores Tider ligeledes ere dem, som have støbt begge disse Jørgener sammen. Man efterlæse Biskopen af Götheborg Doctor Jöran Wallins Gotlandske Samlinger pag. 271. item pag. 272. til Enden. Man skal der finde, foruden en stor Deel, som henhører til St. Jörgens Dyrkelse i Sverrig, at Hr. Biskopen til sidst gjør een af tvende, og altsaa statuerer, at Ridderen St. Jörgen har været een og den samme med Arianeren, og Sti Athanasii Fiende, samt at ved Dragen skulde betydes Christi Guddom, som hand paa kietterst Maade søgte at bestride.

Det kunde vel have faldet mig i Sinde paa dette Sted at handle noget udførligere til Slutning om St. Jörgen; men da det synes at være uden for Hoved-Materien, saa vil jeg ham og paa det korteste berøre.

Jeg finder allegueret St. Jörgens Historie, som skal være trykt i Aarhus, under den Titel: Historia Sancti Georgii Patroni Ecclesiae Fratrum B. Mariæ Virginis in Broberg Civitatis Arhusiensis. Arhusiæ apud Sanctum Spiritum impressa Ao. 1498. Nicolao Clausen Præsede, (vid. Pontoppid. Annal. Tom. 2. p. 305. 476. 716.) men den er mig for Næsten ubekjendt. De derimod, som forlange nærmere Underretning om ham, kunde efterlæse Seideni Titulos Honorum Partis 2dæ Cap. 5. Conradi Danielis Frikii Dissertation de Sancto Georgio Martyre, og Acta Sanctorum Aprilis Tomum 3tium ad diem 23um, man skal der finde adskilligt pro & contra.

conf. Nanne-
stad. Hilar.
Arhus p. 63.

Udi Jacobi Georgii zufällige Anmerkungen von dem fast in aller Welt in unverdiente Hochachtung genommenen, und doch wohl niemahls auf Erden gewesenem Heiligen Georgio, er St. Jörgen saasom expungeret, e Catalogo Sanctorum, fast paa lige Maade, som vores ærlige Holger Danske, der in Catalogo Librorum prohibitorum Romæ 1683. (mueligt flere Stæder) er udjaget af ærligt Selskab. Saa at store Helte ikke kand sige sig fri for Skud, endog udi den stridende Kirke.

Mögliche Anmerkungen über allershand Materien aus der Theologie ic. Leipzig 1734. cum Præfatione Joh. Christophori Coleri, Erste Sammlung. pag. 157.

Utallige andre Authores handle om St. Georgio, om hans Templer, Støtter, Reliquier; hand vises paa mangfoldige Specier og Mynter, ja, man haver og Bracteater, hvorpaa St. Jörgen findes, hvorom Sperling de numis non culis, pag. 23. formelder.

Har hand været Englands og andre Stæders Patron, saa har hand ey været forgiettet i Norden; hans Fest blev høytideligen begaaet, hvorom kand eftersees Breviarium Nidrosiense, Ottoniense, (a) Arosiense; Jeg anfører af flere allene disse 3de, fordi jeg selv har havt den Lykke (muelig den eneste i vore Tider,) at bringe de samme til Beye.

Findes det og, at man til Eysenach, (vid. Sperling loco citato) i Stokholm og paa andre Stæder, ja! i Orienten selv, har opreyst kostbare Billeder til St. Jörgens Ære, saa haver hand

(a) Det Exemplar, som jeg heraf eyer, er vel af de saa kaldede Libris æternis, der seyle Begyndelse og Ende; men det sees kiendeligen paa mange Stæder, at det er et Breviarium eller saa kaldet Diarium Ottoniense. Hvor stor en Rarité denne Bog er, kand sees af for-alleguerede Prof. Bircherods Tractat de Deperditis Septentrionalium Antiquitatibus; saa mødsommelig som denne store Samlere har ledt, saa har hand dog aldrig fundet finde Bogen, regner den derfor inter Deperdita. Hand anfører et Original Documente, som har lært hant, at Bogen havde været til; (conf. det Danske Magazins 1ste Bind pag. 299.) Hand lærer os tillige, at Bogtrykkeren Simon Brandt, som havde trykt det, ikke var en Dansk Mand, men en Lybeker, og sølgelig bortfalder det Dubium, som i forbemeldte Danske Magazin, in Nota (u.) i Henseende samme Bogtrykker er moveret.

Lit. A.

hand og derpaa ikke manglet noget hos os; Jeg anfører for Exempels Skyld Documentet Lit. A., hvoraf sees, at der udi Falster, indtil i Grævens Fjende, har været et kosteligt St. Jörgens Billede af Sølv, eller med Sølv beslagen. Men at Borgerne af Saxeisøbing førte sig op, som Dionysius den Tyran, om hvem Cicero Libro 3tio de Natura Deorum, pag. m. II48. formelder, at hand pillede Skægget af Æsculapio, og Guldet af Jovis Kiortel. Syracuseren, saavel som de Herre Saxeisøbinge vidste at bringe sig Metallerne bedre til Nytte.

Paa Malinger og Billeder findes St. Jörgen paa mere end een Maade betydet: Den almindeligste Forestillelse er den, som vores Antique fremviser. Hand beskrives og paa samme viis hos Messenium i hans Scandia Illustratæ 4. Tome pag. 46. ad An. 1489. hvor hand taler om Steen Sture saaledes:

Ecclesiasticis in Sveonia Negotiis invigilavit Steno promovendis, qvi Colosseam illam opere moleque admirabilem templo Stocholmensium primario dedicavit Statuam, qvæ S. Georgium eqvo insidentem, & Draconi bella inferentem, dexterrimè pulcherrimeque repræsentat.

Hos Terpager derimod in Ripis Cimbricis, pag. 336. seer man tillige Jomfruen eller den Ronge Datter, som St. Jörgen, efter den almindelige Fabel, som den anden Perseus, befriede. Hun findes og paa andre Steder tilsat, saasom udi den saa kaldede Passional effte Leuent der Hilligen, udi det Exemplar, som til Basel er trykt Anno 1511. in Fol. fol. 8. vid. Figuren

No. 2.

No. 2.

Terpager tilføyer een og anden artig Anmerkning; men udi den gamle passional er intet, uden det sædvanlige Sladder-Sladder.

Ut

Nº 2

At St. Jörgens Striid hensigter til noget Symbolisk, og at ved Dragen, Dievelen og hans Gierninger, Synd og Laster betydes, derom kunne alle kloge Folk overeens, endog de af den Romerske Kirke.

Alf Mythologier og Hedninge Fabler er det bekiendt, hvor ofte deslige Kamp med Drager, Orme, og andre grimme Dyr tillegges de drabelige Helte. Odens Dykt med Utgardelokes Ratt, var verre og haardere end alle Herculis Prober, vid. Snorre Sturlesens Eddæ. 41. Capitel. Om Ribbolts Striid med Dragen synges i de Danske Viser: Kong Regner Lodbrog udi Kampen mod Ormen for sin Jomfru, var lige saa kiel som St. Jörgen, men blev derfor ikke Helgen desbedre. Alf Kong Sigurds Sen, af Danmark, derimod var større end alle de andre; hand kiempedes to gange for sit Osculatorium, for den Gothiske Konge-Datter; hand dræbte to glubende Dyr, forinden hand fik Ret til Alvildam. (a) vid. Saxon. Gram. Libr. 7. p. 127. Ed. Steph.

Under saadan symboliske Drage-Kamp haver Constantinus Magnus (Teste Seldeno) været malet;

Sancta

(a) Dersom jeg, som Novitius, turde indføre ny Meninger om de gamle Runer; dersom jeg ikke frygtede for at opmane til min Skade Monumenternes ægte og ældste Udtolkere; saa kunde jeg snart falde paa de Tanker, at den Rune-Steen ved Jellinge i Jylland, som vores store Worm in Monumentis, pag. 332. fremstiller, expresse betegner denne Alf Sigurds Kamp med de tvende Dyr, Dragen og Ormen: Man efterlæse afse- neste det anførte Sted hos Saxonem, man conferere Stenens Figurer med Historien, saadan, som den fortælles; og man vil finde, at det ene nett passer sig efter det andet. Med Inscriptionen hos Wormium har jeg intet at bestille; forinden man paa Stedet nøyere kunde examinere Charactererne, hvorvidt de og kunde passe sig paa min Sag. Alf Sigurdsens Tiid gaaer ikke langt for Kong Gorms Regiering, i hvis Erindring Stenen ellers meenes at være opsat. Bisi er det, at Stenen rimeligere sigter til nogen symbolisk Kamp efter de Eiders Maade, end til det Danske Vaabens Skiolde-Mærke, hvilket dog Birchero- dius har kundet troe, udi hans Manuscript de Cordatis Leonibus, som jeg iblant andre eyer.

Fig. No. 3.

Sancta Margareta forestilles paa lige Maade i Sølv med Dragen under Fødderne in Ecclesiâ Eboracensi (vid. Monast. Angl. T. 3. pag. 172. b.), og den hellige Kong Oluff, i Norge, in Breviario Nidrosiensis, saaledes som Figuren No. 3. udviser.

Bores egne drabelige Kiemper have altsaa forstaaet, uden St. Jörgens Hielp, at arville deres egne Drager; men det, som man hos os har den gode Helgen meest at takke for, er hans Omsoerg for de Spedalske og Saarede; hans troe Tieneste herudinden er og bleven fuldkommen anseet; hand er indsat som General-Hospitals Forstandere, samt aflagt med herlige Indkomster. Mange Kloostere og Hospitaller toge Navnet op efter ham, og at hand ikke var Huusvild hos os, derom vidne de adskillige St. Jörgens Gaarde, som til deels endnu ere til paa bore Lider.

Lit. B. C.

Den Hellige Lands og St. Giertruds Huse vare vel ogsaa Hospitaller; men det synes, som St. Jörgen indtog de Skrobeligste hos sig, nemlig de Spedalske og Udsætte, dog blev deslige Enghuse tiid efter anden dragne sammen og under eet, som Documenterne Lit. B. og C. de annis 1513. og 1530. udvise.

Det vilde blive for vidtløstigt at opregne her alle de Kirker, Kloostere og Bygninger, som man for St. Jörgens Skyld har opført i Kiøbenhavn, i Roskild, Calundborg, Riibe, Nalborg, Trundhiem og Bergen; (da, paa utallige andre Stæder haver været St. Jörgens Hospitaller,) Men jeg vil til Slutning allene berøre St. Jörgens Gaard i Svenborg, fordi jeg den forhen har erindret.

Man skulde snart troe, at Frue Birgitte Vasa, (a) Hr. Chri-

(a) Det Allegatum, som her findes om Frue Birgitte Stiftelse er taget af det trykte Exemplar, som udgik Hafnia 1722. 8vo. pag. 42. 43. Jeg eger selv et Manuscript af

N° 3

Christen Nielsens Datter, og Hr. Claus Rönnovs Huus-Frue havde stiftet dette Huus, siden der formeldes om hende i det saa kaldede Hr. Jens Billis Slægt-Register saaledes:

Jeg fik i Sinde ved Svineborgs By
 Sanct Jørgen en Gaard at opbygge,
 Og skaffe deri baade Brød og Lye
 For dennem, som Brødet monne tigge.
 Min Herre og Børn de lagde dertil
 Baade da og Nar efter Nare
 Arffue og Lye, Guld, Sølf og de vil
 Slet intet af Lyendom spare.
 Den Gaard og Almisse stander i Dag
 Gud gifve dem Glæde og Lykke
 Som fremmer og dyrker saa god en Sag
 Den drifvis ret aldrig til Rykke.

Men

af bemeldte Hr. Jens Billis Slægt-Register; hvorudi hans Ahnbar Baaben med sine Farver fuldkommen store ere aftegnede. Dette Exemplar differerer i meget fra det trykte. Skrive-og Tale-Maaden vise dets Ælde, saa jeg snart skulde holde det for Originalen. Til Exempel om Forstiellen, vil jeg her ligeledes anføre af Manuscriptet de forhen allegerede Stropher, hvor det saaledes lyder:

Jeg gaff for Raad vid Svendborrig By
 Sancte Jørgen en Gaard at bygge
 Oc mangen fattig forsørge der y
 Sic Brød monne sorgelig rygge
 Myn Herre, myne Børn de lagde der thill
 Saa thid og Nar epther Nare
 Arffue og Lyghe bode Guldt og Söll
 De monne slet inthid spare
 Den Gaard den Almisse stander y Dag
 Den driffuis aldrig thill Rygge
 Saa styrke dem Gud, somhielper slig Sag
 Med Signelse Raad oc Lykke.

Man seer altsaa, at dette trykte Exemplar kunde behøve et nyt Dplag. Hvad Frue Birgitte angaaer, saa heder det her, at hun allene har givet Anslag til denne gode Gierning, uden at man veed, hvo den egentlig fuldsyrdet haver: Den første Stiftelse er mig ikke forekommen. Men en nærmere Forklaring og Fornøelse derpaa, de Ao. 1590. som er ind-

Men at Kirken med sit Hospital sammesteds har været meget ældre, kand sees af et Aflas-Brev, som Anno 1372. er udgiven af Erico Episcopo Ottoniensi, og flere Bisper; I Brevet, som findes hos mig udi Biskop Bircherods Diplomatiske Samling, tilsiges Afladet Pœnitentibus & confessis, qvi ad Ecclesiam Sancti Georgii prope villam Svineburg, calices, luminaria, vestimenta, libros, ornamenta &c. donaverint, iis item, qvi infirmis inibi commorantibus pro victu seu vestitu, vel &c. eleemosynas largiti fuerint. Om altsaa Frue Birgitte Vasa har havt nogen Deel udi bemeldte St. Jörgens Gaard, saa har det ikke strakt sig videre, end at hun enten har forbedret, eller og af ny igien har opbyggt og begavet Hospitalet.

- Lit. D. Alt og St. Jörgen har havt et Syg-Huus paa Borringholm, det beviser Documentet Lit. D., samme er vel ikke af stor Betydning, men kunde muelig være behageligt for dem, som sinaaligen søge efter Oplysning til den Bornholmske Historie. Saa tilføyes og et dito Bilage sub Lit. E., for at vise hvorledes Indretningen ved St. Jörgens Syg-Huus i Bergen har været.

Jeg slutter herved og slipper St. Jörgen i Hospitalet: Maa vel see, at hand i sin Tid har gjort mange lemleste og græste, og derfor paa egen Bekostning har maattet opbygge Syg-Huse.

Undskylder derhos, at jeg udi Hoved-Materien er bleven ex Davo Oedipus; og at jeg i Henseende Figureerne af vor ridende og stridende Helgen har slaget mig til Ridder paa Sanct Jörgen.

- Lit. F. A. Jeg gaaet af de Konnoyske Arvinger, har jeg funden udi en smuk Samling af et og andet rare Breve, som den lærde og brave salig Jens Rosenkrantz, med sin sædvanlige Skionsomhed har reddet fra Undergang, ved at lade dem hæfte tilsammen. Da Samlingen nu er udi min Eye, saa har jeg ikke draget i Betænkning at lade tilføye under Lit. F. en Copie af samme senere Anstalt, siden man derved kand have Oplysning om St. Jörgens Gaards da værende Beskaffenhed og Indretning.

A.

Jeg Mogens Falster tiil Bellinge, Landzdomære y Loland
gior vittherligt for alle oc kiendis met thette mit opne
Breff, at ieg er venligh oc wel forligt met Sackebings
Burgere om then vuillie oc tretthe som oss emellom vor for
thet solff thi toge aff Sancte Jörgens billede y bregrup y
Greffwens tidt, som vor vet halff siuende Lod solff y een
skene oc j. liden hondth oc haffuer the giort meg ther skell
oc fylleste fore epter min egen villie oc noffue. Thi lader
ieg them quith oc krafflossē for all ytthermere tiiltall for
then sag. Tiill ytthermere Vitnesbyrd trycker ieg mit
Signethe neden paa thette mit opne breff giffuet paa bellin:
Sondagen epther Sancti Mathis Daggh anno Domini
M D XLV.

B.

1513.
Ex Original.
Pergamen;

For alle men thette breff seer eller høre læse Kiøndgiøre wij
 Broder Laurentz tordtz Prest oc prior uti then Hellige
 Andzhross i Aaleburgh oc menige Conuentis brødre i same
 stedt meth thette vortt obne breff, at for mangefold Gunst
 oc Belgierninge høghborened furste Her Hanss Koningh till
 Danmarck Sweryghe Norighe etc. (Guth alsommegtigste
 hanss siæl haffue) vort Conuent giord haffuer, oc besonder-
 lig for Sancti Jørgenss Hospital og Gørd her i Aale-
 burg meth alle sin rettighed rente og tiilliggelse, som Hog-
 borne Fursteinde frue Cristina Danmarckis Swerigis
 Norigis etc. Drotningh oc her Crestiern vdwaldt Koningh
 tiil Danmark oc Swerige Kett arffuing tiil Norigis riige
 etc. meth Danmarckes Righends Raadz (her nw tiil stede
 ere) fuldbordh og samttycke, effter forne Hogborne furstes
 Koningh Hanses yderste Willæ og befaling, off oc vort Clo-
 ster nw tiil ewig tiidh vndt tiillagdh oc giffueth, Beplichte
 wij off oc wore effterkomere tiil ewigh tiidt, aarlighen Nar
 at holde swodan thienist, som her efftirfølger for forne Ko-
 ningh Hanss Drotningh Cristina her Christiern theris For-
 ældræ børn oc effterkommere tiil theris siæless salighedh oc
 bestandelss, fforst at anname the vdsætske oc spetelske folk,
 som nw ere eller komendis worder, tiil forne Sancti Jørgens
 Gørd vtj Aaleburg, oc forsorge them thær meth Huss, Klede
 fødhe oc anden theres nottorfft, Oc skal wij holde the Messer
 vforfømelig, som ther nw funderet er i forne Sancti Jørgens
 Kirke. Item skulle wij giøre hwer Mandagh tiil ewig tiid
 process, oc effter processen mytt vtj Kirken sywnghe eth
 anthi-

anthiphonam jomfru Marie tiil Loff. aue beatissima, Tisligiste skulle wij holde trenne Nar tiidt hwertt Nar, then første Mandag nest efftir Dominicam Reminiscere. Ten anden Mandag nest estir Octauam Corporis Cristi, oc then tridie Mandaghen nest efftir octauam omnium Sanctorum, om søndaghen at afften vigilijs meth ix Lecser, om mandaghen sywnghen messe for hoghe altære oc huer Præst holde messe serdeles. Skal oc trolig tiil ewig tiidt bedess for them i alle Messer bode sywnghen oc læsen, og tisligist aff predicke-stolen efftir alle predicken, som skeer vtij vort Closter. At holde alle tisse pinctæ oc Articlær, som forscreffuet er bepligte wij oss oc wore effterkommere paa vore oc theris siælless salighedy. In quorum omnium fidem & testimonium Sigillum prioratus mei, vna cum sigillo dicti nostri Conuentus presentibus duximus apponendum. Datum Naleborg Anno Incarnacionis Dominice Millesimo quingentesimo terciodecimo feria secunda post Dominicam Reminiscere.

C.

Vi Friderich med Guds Naade, Dannemarkis, Bøndis, og Gottis Konning, udvald Konning til Norge, Hertug udi Slesvig, Holstein, Stormarn og Ditmarsken, Greve udi Oldenborg og Delmenhorst: Giøre alle vitterligt, at efterdi de 3. Hospitaller, som vare uden og inden vor Stad Kiøbenhavn, som var St. Jörgens, St. Giertruds og Hellig-Gieshuus Hospitaller, er nu tilhaabe lagt, og giort udi een Hospital, saa at de fattige, syge, og saare Mennsker, som vare udi forskrevne Hospitaller, nu ere og opholdis udi Hellig-Gieshuus; Thi haver vi af vor synderlig Gunst og Naade, den almægtigste Gud til Lov og Ære, og fattige og syge, og saare Mennsker til Hielp, Trost og Underholding, undt og tilladt, og nu med dette vort aabne Brev under og tillader, at dend Forstander og Fattige, syge og saare Mennsker, som nu ere, og herefter kommandes vorder, udi forn^{te} Hellig-Gieshuus Hospital, maae og skulle herefter udsficke deris Bud og Tienner. Over ald Sielland til haabe, samle og sancke goede Mennskers Almisser og Gaver til forn^{te} fattige syge Mennskers Føde, Nødtørst og Underholdning. Thi bede vi kierligen alle voris Vndersaatter, Os Elskelige værdige Herrer, Biscoper, Prælater, Abeder, Prior og alle andre Mandelige og verstlige, og besønderligen strengeligen biude alle voris Fogder og Embeds-Mend, som forbemelte Fattige, Syge Mennsker, Bud og Tienere, hende for at komme, at i dennem skytte og bestierne, fordre og fremme til det beste, ey tilstandendis, at dennem skeer nogen hinder, forfang eller Ofverlast paa deris Persohner eller hvis de have med at fare, udi nogen maade Under vor Hyldest og Naade. Gifvet paa vort Slott Gottrup Løfverdagen nest efter St. Hans Dag Decollationis, Aar M D XXX.

D.

Christiann^{re}. Giøre alle witterliggt, att wij aff wor synder- 1551.
 ligh gunst og naade, saa og for trostkaff og willig tien-
 niste, som oss elskel^e Hening Saggi wor Hoffzinder oss heer
 till giortt oc beuistt haffuer, oc oss oc riiget heer effter troli-
 gen giøre beuise maa och skall, haffue wntt och forlentt, oc
 nu mett thette wortt obne Bress wnde oc forlenne forne
 Henningh Saggi Sancte Jyrgenns Hospital paa wortt Landt
 Borringholm liggendes, mett alle the bønder oc thienere
 oc aldt synn rentte och ritte tilliggelse, Intthett wndertagett,
 att haffue nyde bruge oc beholle, till saa længe wij anderledis
 ther om tillsigennedes wordet; Sameledes haffue wij aff same
 Gunst^h och Naade wntt och tilladett, att handt skall vppe-
 bere aldt wor oc kronens rentte oc rettighedt, som oss til-
 kommer offuer alltt Forn^e Borringholm, som ikke horer till
 Hammers flott, thett were segh tiendhe, Jurisdichts, suør
 fornn Pendinge Intthett wndertagett i noger maade, dog
 saa, att handt skall boe vdi forn^e Hospitalis gaardt, och holle
 saa mange fattige Mendiske vdi forn^e Hospital, som rennt-
 tem the tilligger, tole landt, oc holle same Hospitals
 gaardt wedt goedt heffdt och bygningh, och tieerne the til-
 liggendes ere wedt loug skeell oc rett oc ingenn aff thennom
 vforrette emodt lougenn, eller thennom vdfeste aff theris

gaarde emeden oc aldt then stundt the aarligenn till gode reede yde och vdgiffue theris Landgielln oc andend retti-ghed, og holle theris Gaarde wedt heffdt og magtt, og skall handt ey besuere thennom mett nogenn andenn ny besueringh paalegge i noger maade. Sameledis skall handt freede skouffuenne ther tilligge, ey thennom forhugge eller Forhugge lade till vpligtt, och hues tiennde, Jurisdichs sinoer Kornn Pendinge, eller andenn deell, som off till kommer offuer alltt for^{ne} Borringsholm, som forscreffuit staar, skall handt aarligenn giøre off gode reede oc regennskaff fore, sidenn skall halffdelenn ther aff komme off till beste oc andenn halffdelelln skall haundt maa beholle, Cum inhibitione solita, Datum Haffnie Sancte Marie Magdalene dag, Mar 1551.

E.

St. Jörgens Gaard i Bergen.

Wij Christian 12. Glore alle witterligt, at wij nu aff wor
 1565.
 synderlig Gunst och Naade, Gud almæchtiste till Loff
 och ere, saa och the fattige Saare och siuge Menneſke wdj
 Sancti Jörgens Hospitall i wor Riopſted Bergen wdj wort
 Land Norge, till nytte, gaffu och wonderholding haſſue be-
 wilget och ſamtyckt, och med thette wort obne breff bevilge
 och ſamtycke for^{ne} Sancti Jörgens Gaard, med Hus och byg-
 ning i lengen och bredden, gorþrom och ald andett, ſom thett
 nu forſunden och begreben er, ſkall her effther med ald ſin
 tilligelſe, gods, rente och rettighed, were och bliſſue till ett
 almindelige Hospitall i for^{ne} Bergen till euig thiid ſom the
 fattige ſaare og ſiuge Menneſke kunne och ſkulle haue thieris
 werelſe woning och wphold wdj, Sammeledes haſſue wij
 nu till Samme almindelige Hospitall i Bergen och till the
 fattiges ophold funderit wnt och tilladet, och med thette
 wort obne breff wnde och tillade, at Sellie Cloſter med ald
 ſin Eyendom, Bygning, Gods rente og rettighed, och ald
 ſin tilliggelſe, Intnett undertaget, maa och ſkall her effther
 till euig tiid were och høre till ſamne Sancti Jörgens Hospitall
 for euige eyendomme att bliſſue ſkulle, och ſkall tilſkickes en
 Forſtander wdj for^{ne} Hospitall, thend ſom gudfryctig er, och
 the arme wille were thro, aff vor Lensmand paa Bergenhus,

och Superintendent wdi Bergen stigt, och Borgemestere och Raad i for^{ne} Bergen, hvilcken same Forstander engang huert Nar skal giøre thenom gode reede och Regenschaff paa alt hand paa Hospitalens och the fattiges wegne wpperendes och egien wdgiffuendis worder, Saa the arme Singe Menneste icke skier forkort i noger maade, Sammeledis skulle oc Ingen indtagis wdi for^{ne} Hospital, wden the som siuge, arme och wrørendes Mennester ere, och med Superintendent Borgemester och Raadhs willie indtagne, Saa the kienne thennom att were saadanne Guds Menneste, at the almisse wedtorfftige ere, och naar samme Forstander i Hospitall dør eller afgaar, Tha skulle the Fattige were hans arffue, Thi forblude wij alle ehud the helst ere eller were kunde Serdelis wore Fogither Embizmend och alle andre, for^{ne} the Fattige saare och siuge menneste wdi for^{ne} Hospitall, heremod paa samme Hospitall eller nogen sin rente eller rettighed, som ther nu tilliggendes er, eller her effther tilkommendis worder, at hindre, hindre lade, mone, plake, eller wdi nogre maade forfang at giøre, wnder wor Kongelig Hefnu och wrede. Datum vt supra.

Lit. F.

Wi Eftterschreffne Erich Hardenberg till Materup Befalings mand paa Haggenscho paa sinu tiere Husfruis Frue Anne Ronnous wegne, Birgita Ronnow til Løckis Holm Fru Meta Ronnow til Hvitkildt, og Fru Karina Ronnow til Hvitkildt, bekender, at Efterdi der befindes adtschultige wordenlighedt og Missbrug wdi Sancti Jörgens Hospital blandt de fatige der Sammesteds worre wij den 30. Januarii Anno -- 90. vdi den Hellige Trefoldigheds Nauffu paa Hvitkildt forsamelit, och gjorde denne vregelige Forordning, Forst det Sancti Jörgens Hospital, her efter Som her till, baade wdj wor oc vore arffuingers, oc deris efterkomners Tidt schall holdis ved macht oc lige, efterdj det er forordnet og sliffed Gudt alnechtigste til Loff, wedertorffuendis och hielpeløse til en nødterfftig vnderholding, Sameledis nar nogen aff os firre S: Eller Ronnow Dother aff denne forgengelige (verden) formedelst Døden hen kaldniht vnder, skulle vorris arffuinge Ingen Macht eller Myndighed haffue, at skiffte Sancti Jörgens Hospitals Gods wdj flerre Parter vnder hver andre, endt disse firre. Item nar nogen aff oss firre søstre døder och affgaar, och lader flerre Endt En Arffuinge effter sig paa sverdtsiden, schal de kaste loder vnder dennom Indtbyrdis, hvem der schall were Forstandere for samme Fierde Part, oc Iche dellis wdj flerre Parter, endt som forbemeldt er, Och huem som loden paa falder, schall werre Forstandere, och forpflicht, Christeligen oc Lougligen samme Part saa for at staa, som handt vil forsutare for Gudt, oc werre bekiendt for werden; schall oc bode Karsche oc Siuge Sodtschinde tvende gange om Dagen, formidag oc efftermidag, søge kirken, oc med deris andelige bønnen werre Gudt tacknemmelig; hvor her vdi forsømmelige er, vden de ere saa med swaghedt beladen, at de ere Christeligen oc Lougligen vndtschylt, schulle de haffue deris Rentte forkast, effter gammel

1590.

Seduanne. Dernest effter gammel Priuileger oc Kongelige Stadfestelse haffuer vj giordt denne Forordning, at naar de drager vdt i Herrizgang vdi Bog herridt, sundh herrit, Salling herrit oc gudme Herridt effter Gudts alniffe til de fattige, daa schall de selffuer forsørge dennem med heste vogue oc fuoring. Item er der nogin vdi forskreffvonne herrit, Som de ere forloffuit at gaa vdi, der er besmittet med vdssetische kranckhedt, daa schulle wij dennem lade Indtkomme vdi Hospitallet, vden nogen gaffue, efftherdj att de iche forsiger eller benechter dennem Gudts Alniffe, Naar de dennem besøger, dog der som nogen er besmittet med sliq Kranckhedt, oc begerer att Indtagis vdi Hospitallet, oc de Erre formosfuedes, schulle de giorre Introit eller Indtgangh effther deris Formue, Som Sedtvonligt werit haffuer, oc hver som Indtkommer, giffue Fem Marek, hvileke schulle vddelles iblandt alle sydschinde, oc naar Som de Pendinge er vddellett, schall En aff vorre Fogder, som til stede er, klape til lnd, at den som Indtkommer, schall I alle Brøder oc søsters offuerwerelke giøre sin Edt, handt vill werre alle sine medsydschend tro huld oc god, bode inden oc vden Hospitallet, saa sandt hielpeløffe hannem Gud og sit Hellige Ord. Dyligeste schall der iche werre effter denne Dag flerre Endt firre karsche Sytschinde, de to schulle vandere effter de Syes biering og Gudz alniffe, oc de andre to schulle varre paa de Syge oc hielpeløffe I de tvende derris oververelke, och de schulle haffue lige prebent oc lod ved de Syge, oc paa hver aff disse Tiere loder, schall werre En aff de karsche Sytschinde, Naar nogen Syg eller karsch sytschind Doer oc affgaar, daa schall all deris hoffuit lodt bliffue vedt kloster, oc deris godz til alle sodschindz behoff, oc ey arffues aff kloster. Er det och saa, at nogen Sytschind sig forbrüder, i hvis mode det verre kand, daa schall hans brøde bliffue medsydschend I kloster till alle deris Behoff. Item forbryder oc nogen Piffvit, da schall hand Rettes til sundhheritz ting efter gammel privileger oc Kongelige stadfestelse, oc hans boesslod, Som efter langen

er forbrudt, skall delis oc skiffes bland alle sødschindt vdi Hospitalet, Och effter dj vi haffue schifft de fatige Folck i bland hver andre vdi firre Parter, skal hver aff oss verre Forstandere for Sinne, oc hver uddelle bland sinne deris vnderholding, effter som hver lodenn er faldenn; oc de som ere forordenerit at drage vdi Herritzgang om Gudz Allmisse, hvad de bekommer, schulle de Indtforre I Hospitalet, oc de som ere betrod at gaa i Herritzgang, det vddelle Ebland alle sydtfskind, Som de villi vere for oss alle firre bekiend, vdi En aff vorre Firre Fogders Nerverrelse, och Effterdi att Sanctj Jørgens Lundt er til vlyche forhuggen, skall dend verre lyst vdi fred, oc ick der udj huggis, Egh, Bogh, Est, eller vnderhoff, till saa lenge den kand komme til sin rette grode oc vegst igen. Disligeste schal ingen tilstedis at haffve Gresbedt der vdi, paa det, at den vnge schoff, som opvogser, schall ick forkommis, eller affbrydis, schall heller oc Ingen aff Sanctj Jørgens thienere maa hugge aff skouffuen, vden det vorder dennem forvist aff Fogderne. Effter dj forskreffvint Sanctj Jørgens Hospitals priuileger oc statuter er confirmeret och Stadfest aff fremfarne Konger her vdi Riget, ville vij Selffuer dennem alle vdi vor Liffstid holde, Disligeste aff voris arffuinger oc deris Effterkommere vryggeligen vnder Gudz vrede holdit haffue. Till Jydermere vindisbyrdt, bedre oc nogactigere Forvaring, haffver vij voris Singenechter her vnder trockett, oc med Egen handt vndereschreffvet. Schreffvit paa Svittkildt vt Supra.

Vdi den Hellige Trefoldigheds Naaffuin, daa waare vij forsamlet paa Lockisholm den anden Decembris Anno -- 90. da Fantis denne Forschreffuine Fundat vdi voris kierre oc Sallige Moders verre, Hvilkenn Fundat hun vdi hindes Leffuendes Liff og welmacht, med hindis Søstere giort og samtocft haffde, Som var med voris kierre Morbroder Erlig oc velbyrdige Mand Erick Hardenberg till Madrup paa hans
Hustru.

Hustrues Erlig oc velbørdige Fru Anna Ronnows vegne oc disligeste med vorris kiere Moster Erlig oc velbørdige Fru Metta Rönnow til Hvitkildt, oc Fru Katrina Rönnow till Hvidtkildt paa deris egne vegne, dog var vbefglet, oc hun paa hindes yderste begierete at schulle bliffue holden aff hindes arffuinger til Euig tid, Huilken Fundat vi nu effter voris kiere Salige Moders vilge oc begiering samtocke, for oss oc vorris arffuing, oc med voris Egene hender vnder beseglit og bekræffted. Datum vt supra.

Jörgen Quisov
med egen hand

Friderick Quisov
Egen hand.

Cyler Quisov
med egen hand

Sallig Christen Quisovs
effterleffuersche Margreta Høgs
egen hand

Dorte Quisov
min egen hand

Anna Quisov
med egen hand.

Ellen Quisov
medt egen hand.

Rest for Rættenn vdi Odense den 15. Julj 1641.

Rest Inden Sunds Herridts ting Onsdag den 6. Octobr. 1641.

Rest Inden Sunds Herrits ting Onsdagen den 3. Novembr.
1641.

